

Veranderingen in partnerrelaties

AART LIEFBROER

De levens van de vier generaties die in het boek *En zij die na ons komen* aan het woord komen, beslaan tezamen een periode van zowat een eeuw. In die eeuw is er veel veranderd in de manier waarop mensen vorm geven aan hun relaties. Hier worden die veranderingen besproken. Er wordt ingegaan op de vraag of mensen gaan samenleven met een partner, en zoja, wanneer ze dat doen, hoe ze dat doen – trouwen of samenwonen – en hoelang die relatie standhoudt. Eerst wordt per generatie geschetst hoe zij vorm gaven aan relaties. Daarna wordt kort stilgestaan bij de achtergronden van de veranderingen die hebben plaatsgevonden.

Voor mannen en vrouwen die werden geboren tussen 1915 en 1920 (de oudste generatie in *En zij die na ons komen*) was het huwelijk de enig denkbare vorm waarin een langdurige relatie met een partner kon worden gegoten. Omdat mensen echter pas aan een huwelijk konden of wilden beginnen wanneer het paar – lees: de man – financieel in staat was om zorg te dragen voor het gezin, trouwden ze relatief laat. De helft van de mannen was zo rond hun 28ste gehuwd; bij de vrouwen was dat rond de 26 jaar. Ook was er nog een relatief grote groep mannen en vrouwen die helemaal niet trouwden. Op 35-jarige leeftijd bijvoorbeeld was 17 procent van de mannen nog nooit getrouwd. Ongehuwd samenwonen kwam nog vrijwel niet voor, en ook scheiding was ongebruikelijk. Zo'n tien procent van de huwelijken werd binnen 20 jaar ontbonden, en dan ook nog deels door verdeduwing in plaats van door echtscheiding. Mannen en vrouwen die werden geboren tussen 1940 en 1945 (de op één na oudste generatie in *En zij die na ons komen*) laten een dubbel beeld zien. Enerzijds kan worden gesteld dat het huwelijk voor hen nog centraler stond dan voor de generatie van hun ouders: meer mensen trouwden – op 35-jarige leeftijd was slechts tien procent van de mannen nog nooit gehuwd geweest – en mensen trouwden eerder – de helft van de mannen was al rond hun 25ste getrouwd en de helft van de vrouwen rond hun 23ste. Anderzijds worden de eerste scheuren zichtbaar in het 'bas-

Bruidspaar, de heer J.F.E.M. Aghina en mejuffrouw E. van Haren, en bruidsmisjes verlaten na het huwelijk de kerk, Schiedam, 25 juli 1936.

Foto: Collectie SPAARNESTAD PHOTO/Fotograaf onbekend.

tion' van het huwelijk: zo'n 15 procent van de mannen en vrouwen in deze generatie heeft samengewoond voor het huwelijk – maar vaak wel erg kort – en bijna 20 procent heeft hun eerste partnerrelatie binnen 20 jaar zien eindigen. Onder vrouwen en mannen die zijn geboren tussen 1965 en 1970 (de derde generatie van de ouders) neemt het huwelijk een veel minder

Echtpaar Blommers-Buckinhoven viert hun platina huwelijk: 70 jaar getrouwd. Zevenbergen, 1940. Foto: Collectie SPAARNESTAD PHOTO/Het Leven/Fotograaf onbekend.

demodata

WERKENDE MOEDERS

In 1910 waren er nog niet veel vrouwen met kinderen thuis die fabrieksarbeid verrichten. Dat vrouwen werkten, was niet ongebruikelijk. Hun verdiensten waren hard nodig. Maar ze moesten er volgens onderzoeksters van de Arbeidsinspectie mee ophouden als er kinderen kwamen. Zij veroordeelden de fabrieksarbeid van werkende moeders dan ook van harte. Het waren "de plichten en behoeften, welke na haar huwelijk sterker behooren te spreken dan sleur en de zucht naar dagelijksche omgang met medearbeidsters". De moeders waren bovendien een slecht voorbeeld voor hun kinderen, die in dezelfde geest zouden opgroeien, waardoor het probleem alsnog groter zou worden. In 1910 vormden gehuwde vrouwen nog geen anderhalf procent van de fabrieksbevolking (mannen en vrouwen boven 16 jaar) en tien procent van alle fabrieksarbeidsters. (CBS)

centrale plaats in. Nog maar zo'n kwart van deze mannen en vrouwen trouwt zonder eerst ongehuwd te hebben samengewoond. Als ze trouwen, dan doen ze dat ook veel later dan de vorige generatie. De helft van de mannen is zo rond hun 30ste voor het eerst gehuwd, terwijl die leeftijd voor vrouwen rond hun 27ste ligt. Dat betekent echter niet dat mensen ook later met een partner gaan samenleven. De helft van de mannen leeft nog steeds zo rond hun 25ste voor het eerst met een partner samen, maar doet dat nu ongehuwd in plaats van gehuwd. Die relaties worden wel brozer. Zo'n 20 procent van die aangegane relaties is al binnen vijf jaar beëindigd.

Over relatievorming onder vrouwen en mannen geboren tussen 1990 en 1995 (de jongste generatie van de kinderen in *En zij die na ons komen*) valt nog niets met zekerheid te zeggen. Keuzes rond samenwonen, huwelijk en gezin dienen zich pas net aan. Op basis van trends in de afgelopen jaren, kan echter wel in grove lij-

Venstervrijen te Staphorst, 1937. Een jongeman in boerenkledij en met klompen aan, hangt met zijn knieën gebogen tegen de muur van een boerderij. Zijn bovenlichaam hangt naar binnen door het kleine raam. Het is een traditionele manier op het platteland om er voor het huwelijk achter te komen wat voor een vlees iemand in de kuip heeft. Foto: Collectie SPAARNESTAD PHOTO.

nen worden geschetst hoe hun relatievorming er waarschijnlijk uit zal gaan zien. De leeftijd waarop ze met een partner gaan samenleven zal niet zo heel veel verschillen met die waarop hun ouders deze stap namen. Wel zal het nog ongebruikelijker zijn om direct te trouwen. Veel van hen – maar wel minder dan onder hun ouders – zullen er wel op een zeker punt in hun leven voor kiezen om de stap naar het huwelijk te zetten. Relatieontbinding blijft een veelvoorkomend verschijnsel: meer dan de helft van de mensen die ooit gaan samenleven zal er mee te maken krijgen.

Achtergronden van ontwikkelingen in relatievorming

De geschetste veranderingen in relatievorming die opeenvolgende generaties hebben meege-

maakt hangen samen met meer omvattende veranderingen in de Nederlandse samenleving gedurende de afgelopen eeuw. Hieronder zullen kort de meest belangrijke van deze veranderingen worden besproken.

Economische factoren. De keuze om met een partner te gaan samenleven is vanouds sterk verbonden met de mogelijkheid om zelfstandig een gezin te kunnen onderhouden. Onvoldoende financiële armslag was één van de belangrijke redenen om van het huwelijk af te zien of dat uit te stellen. In de loop van de vorige eeuw nam de welvaart toe en dit betekende dat het huwelijk voor meer mensen en op een vroeger moment in hun levensloop binnen bereik kwam. Welvaart maakt echter niet alleen het sluiten van een huwelijk eenvoudiger, maar maakt het ook makkelijker om een onbevredigende relatie te beëindigen. In het bijzonder de toegenomen economische zelfstandigheid van vrouwen heeft hun mogelijkheden om dergelijke relaties te beëindigen sterk vergroot.

Institutionele factoren. Met de toenemende welvaart werd in de tweede helft van de 20ste eeuw ook de verzorgingsstaat fors uitgebreid. Invoering van de bijstand, maar ook andere maatregelen zoals verruiming van werkloosheidsregelingen en studiebeurzen, verkleinden de afhankelijkheid van individuen van hun familie, en maakten het eenvoudiger om zelfstandig een eigen bestaan op te bouwen. Dit leidde er onder meer toe dat jongvolwassenen eerder de stap naar samenwonen en huwen konden maken en dat scheiding, door het beschikbaar zijn van een vangnet, voor meer vrouwen met geringe financiële armslag een denkbare optie werd. Ook verandering in wetgeving, zoals de verruiming van de scheidingswet in 1970 en de geleidelijke vrijwel volledige gelijkstelling van de positie van ongehuwd samenwonenden aan die van gehuwden, hebben doorgewerkt in het relatievormingsgedrag van opeenvolgende generaties.

Foto: Stockxchng/cinacchi.

Foto: Stockxchng/harrykeely.

Culturele factoren. Na de Tweede Wereldoorlog zetten langlopende processen als secularisering en individualisering zich versterkt door. Secularisering leidde ertoe dat minder mensen zich in hun gedrag lieten leiden door de opvattingen van het kerkelijke gezag. Omdat de kerk vanouds het belang van het huwelijk sterk propageerde, betekende dit onder meer dat velen meer ruimte zagen om op dit punt afwijkend gedrag te vertonen. Ongehuwd samenwonen en echtscheiding werden daardoor voor meer mensen een te overwegen alternatief. Individualisering houdt onder meer in dat mensen meer nadruk leggen op zelfontplooiing en autonomie. Mensen geven hun autonomie minder snel op, wat ertoe leidt dat ze zich minder snel vergaand binden aan een partner. Het betekent ook dat mensen hogere eisen gaan stellen aan relaties, met als gevolg dat ze eerder geneigd zijn om een relatie te verbreken wanneer die niet voldoet aan de gestelde verwachtingen.

Technologische factoren. Veranderend relatievormingsgedrag hangt ook samen met technologische veranderingen. Verreweg de belangrijkste verandering op dit terrein gedurende de afgelopen eeuw was het beschikbaar komen van de anticonceptiepil in de jaren zestig. Door de beschikbaarheid van de pil werden relatievorming en ouderschap in veel sterkere mate ontkoppeld dan voordien mogelijk was. Dit maakte het niet alleen mogelijk om geboorten binnen het huwelijk beter te controleren, maar ook om relaties buiten of voor het huwelijk te hebben. Dit verlaagde de drempel voor jongvolwassenen om ongehuwd te gaan samenleven met een partner.

De bovengenoemde tendensen staan niet los van elkaar. De wijze waarop individuen en paren hun relatie vormgeven wordt beïnvloed door een complex samenspel van de genoemde – en andere – factoren. Tezamen hebben zij ertoe geleid dat er forse veranderingen hebben plaatsgevonden in processen van relatievorming en –ontbinding.

Er is geen reden om te denken dat dit in de toekomst anders zal zijn. Wat die toekomst in petto heeft, is echter nog niet duidelijk. Eén belangrijke vraag is bijvoorbeeld hoe relatievorming van jongeren met een allochtone herkomst zich zal ontwikkelen. Zij vormen in toenemende mate een omvangrijk deel van de jongeren in ons land en hebben te maken met vaak sterk verschillende verwachtingspatronen vanuit hun ouderlijk huis enerzijds en vanuit hun autochtone leeftijdsgroep anderzijds. Een andere interessante vraag is of de relatievormingspatronen naar een nieuwe ‘standaard’ convergeren, of dat zich ook in de toekomst grote veranderingen zullen blijven voordoen. Kortom: voldoende vragen om ook in de toekomst in het NIDI-onderzoek aandacht te besteden aan processen van relatievorming en –ontbinding.

Noot:

Het cijfermateriaal dat in deze bijdrage is gepresenteerd komt grotendeels uit een publicatie van NIDI-medewerkers over veranderingen in de levenslopen van personen geboren tussen 1900 en 1970 (Liefbroer en Dykstra, 2000).

LITERATUUR:

- Liefbroer, A.C. en P.A. Dykstra (2000), *Levenslopen in verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levensloop van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*. Den Haag: Sdu Uitgevers (WRR-serie Voorstudies en achtergronden, V107).

Prof. dr. A.C. Liefbroer, NIDI.

E-mail: liefbroer@nidi.nl

NEDERLAND IN DE 20ste EEUW: 1925-1950
Anno 1925 had Nederland 7,3 miljoen inwoners (kindertal 3,30; levensverwachting 63,1). Tussen 1925 en 1950:

- Werden 4,9 miljoen kinderen geboren
- Kwamen 2,0 miljoen mensen te overlijden
- Migreerden 1,0 miljoen mensen naar en 1,1 miljoen uit Nederland
- Werden 1,7 miljoen huwelijken gesloten en 101.000 echtscheidingen uitgesproken.